

КАТЕГОРІЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ ТА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ У СИСТЕМІ АНАЛІТИЧНИХ ПРОЦЕДУР АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БОРЖНИКА

Л. Б. Іванова, к. е. н., доцент

Зміст процесу антикризового управління багатостадійний і включає заходи які можна поділити на укрупнені групи:

- що спрямовані на діяльність підприємства, яке не зазнало кризи, але у його діяльності є певні ознаки нестабільності, до такого підприємства застосовують превентивні заходи;

- заходи, які відносяться до підприємства, що знаходиться у кризовому стані та ідентифікується як неспроможне. При чому реалізація механізмів цих заходів може здійснюватися в умовах як досудових, так і судових процедур банкрутства з метою відновлення платоспроможності. Інакше кажучи, система антикризового управління включає процедури досудової санації та процедури банкрутства, які регулюються нормами законодавства про банкрутство.

Для характеристики стадій системи антикризового управління використовуються такі категорії як: «неспроможність», «неплатоспроможність» підприємства. Правильне тлумачення цих термінів має важливе значення у судових рішеннях стосовно підприємства-боржника. Проте як в економічній, так і в нормативній літературі є певні розбіжності, що приводить до плутанини при їх використанні, тому такі терміни потребують уточнення.

Категорію «неспроможності» широке коло науковців вважають складовою системи управління, а сам термін є більш розповсюдженим за кордоном України [1]. В українській мові «спроможний» - це той, що має здатність виконувати, здійснювати робити [2]. «Неспроможний боржник» - це особа, яка припинила виплату боргу через фінансову неспроможність [3]. «Фінансова неспроможність» характеризує стан підприємства на основі «показників незадовільної структури балансу підприємства, що виражається в появі простроченої заборгованості перед кредиторами»[4]. У словниках, за редакцією А. Азріліяна, Б. Райзенберга «неспроможність» за економічною сутністю трактується як припинення суб'єктом платежів стосовно своїх боргів[5, 6], тобто, інакше кажучи, підприємство-дебітор не в змозі протягом встановленого строку погасити борги.

У правовому аспекті, у ч.1 ст. 209 Господарського кодексу України наводиться визначення неспроможності як нездатності суб'єкта підприємництва після настання встановленого строку виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами (більш детально визначення наведено у таблиці – 1) [7]. При цьому посилання у цьому пункті Кодексу на іншу його норму, що міститься у ч. 4 ст. 205, передбачає використання даного терміну тільки у контексті поняття банкрутства як правової процедури.

Необхідно уточнити, що процедури банкрутства та визнаний факт банкрутства підприємства–боржника різні поняття. Процедури банкрутства включають відновлювальні процеси та ліквідацію боржника як суб'єкта господарювання. Проте факт банкрутства встановлюється тільки господарським судом саме після невдалих відновлювальних процедур, і, тільки в цьому випадку передбачається процедура ліквідації.

Тлумачення терміну «неспроможності» у словниках, науковій літературі передбачає *нездатність боржника погасити грошове зобов'язання на певному відрізку часу. Саме наголос «на певний період часу»* може означати, що не обов'язково неспроможність суб'єкта господарювання пов'язано з процесом ліквідації у процедурі банкрутства. Тому ми згодні з думкою, що *«банкрутство - це завжди фінансова неспроможність, але фінансова неспроможність не завжди означає банкрутство[4]»*.

Посилання на ч. 4 ст. 205 у визначенні неспроможності у Господарському кодексі, на нашу думку, *може передбачати тільки окремий випадок*, коли в результаті санаційних процедур банкрутства підприємство-боржник не відновило рівень фінансової стійкості та не має можливості «через *недостатність майна* задовольнити вимоги кредиторів, тому визнається за рішенням суду *банкрутом[7]»*. *Такий висновок має підґрунтя відповідно до складу та послідовності досудових та судових процедур банкрутства, відображених у нормах Закону України № 4212 (ст. 5- 7 цього Закону)*.

Різні рівні неспроможності характеризують ступінь фінансових ускладнень підприємства при розрахунках грошових зобов'язань. Теж саме стосується визначення поняття «неплатоспроможності». В словнику української мови «заможний» – це той, що володіє значними матеріальними цінностями, має велике майно; «неплатоспроможний - це той, що не має можливості сплатити те, що він зобов'язаний платити»¹ [2; С.355].

Аналогічне визначення надається в інших літературних джерелах. Необхідно зауважити, що в зарубіжних трактуваннях, приймаючи до уваги і деякі російські праці, цей термін асоціюється саме з терміном банкрутства [8].

Термін неплатоспроможності наводиться у багатьох словниках практично за тим же змістом, що і неспроможність, тобто, як нездатність погасити вчасно борги. В словнику Д.Н. Ушакова [9] поняття спроможності пов'язано зі ступенем матеріального добробуту, заможністю, платоспроможністю, навпаки неспроможність пояснюється через нездатність погасити зобов'язання. З цього можна зробити висновок, що такі поняття як «неспроможність» та «неплатоспроможність» трактуються як стилістичні синонімічні терміни, що відрізняються певними відтінками. Таким чином, необхідно зауважити, що перелічені

вище визначення не тільки у нормах Цивільного та Господарського Кодексів, а й у словниках наукових термінів мають більш правовий аспект.

Таблиця – 1

Визначення термінів неспроможності та неплатоспроможності у законодавчих актах стосовно банкрутства

Джерело визначень	Визначення термінів та їх використання для тлумачення «банкрутства»	
	«Неспроможність»	«Неплатоспроможність»
ч.1 ст. 209 Господарського кодексу України	<i>У разі нездатності суб'єкта підприємництва після настання встановленого строку виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше як через відновлення його платоспроможності відповідно до частини четвертої статті 205 цього Кодексу цей суб'єкт (боржник) визнається неспроможним.</i>	<i>Нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури вважається банкрутством.</i>
Ч. 4 ст. 205 Господарського кодексу України	<i>У разі неспроможності суб'єкта господарювання через недостатність його майна задовольнити вимоги кредиторів він може бути оголошений за рішенням суду банкрутом.</i>	
Ст.1 Закону України № 4212-VI	<i>Банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури</i>	<i>Неплатоспроможність - неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності</i>

Проте, в порівнянні з терміном «платоспроможний» значення терміну «неспроможний» значно ширше і використовується не тільки в економіко-фінансовій сфері [2; С.355]. На наш погляд, «неспроможність боржника» більш комплексне поняття як, наприклад, поняття «фінансовий стан» підприємства, але у період його фінансових ускладнень. Доречі дуже часто в наукових працях с проблем права, торкаючись економічних питань, автори використовують поняття неспроможності у сенсі поняття фінансового стану.

В Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (нова редакція) № 4212-VI від 22.12.2011р. (далі Закон № 4212-VI) термін «неспроможність» підприємства не

визначається, а використовується тільки для тлумачення понять «банкрутство» та «неплатоспроможність» (див ст. 1), а саме:

- **«банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури»;**

- **«неплатоспроможність це - неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності».**

Вважаємо визначення одного синонімічного терміну через інший, що має ширше значення, не зовсім вдалим, і замість терміну «неспроможний» можна наприклад, використовувати термін «нездатний». Важливо також уточнити, що скоріш за все під процедурами з відновлення платоспроможності у нормі закону малося на увазі: досудова санація, та відновлювальні процедури банкрутства: розпорядження майном, санація, мирова угода, завдяки яким суб'єкт-боржник може відновити сталий фінансовий стан.

В економічному просторі для надання характеристики понять, що розглядаються, передбачається вимірювання їх рівнів. Так, «неплатоспроможність» характеризується певними показниками, хоча методика їх розрахунків і є неусталеною та належить до дискусійних питань в економічному науковому середовищі, найбільш часто для характеристики рівня неплатоспроможності використовується комплекс показників ліквідності та показники забезпеченості власними оборотними коштами. В монографії Л.А. Лахтіонової, присвяченої економічному аналізу платоспроможності, ретельно розглядається генезис цього поняття, узагальнені точки зору стосовно визначення платоспроможності, надаються пропозиції щодо його уточнення. В цій праці вказується, що «в широкому розумінні під платоспроможністю розуміється перевищення платіжних засобів над строковими зобов'язаннями» [10; С. 6]. Треба зауважити, що в багатьох літературних джерелах з економічних проблем рівень платоспроможності є тільки складовою характеристики неспроможності, яка крім цього включає ще й показники фінансової стійкості [11].

Платоспроможність як показник (або показники), що розраховується на основі даних бухгалтерського балансу, пов'язаний з певними моментами часу. В «Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» [12] неплатоспроможність підприємства-боржника характеризується рівнем розрахункових показників: збитковістю, ліквідністю, строком зупинення

платежів, рівнем основного боргу, штрафних санкцій та інших за певний період діяльності. Метою таких розрахунків є діагностика реального та нереального банкрутства на етапах антикризового управління, що передують ліквідації господарюючого суб'єкта-боржника. В науковій літературі, присвяченій питанням аналізу фінансового стану, передбачається декілька методичних підходів до визначення показників відновлення або втрати платоспроможності, рівню фінансових труднощів боржника. Такий аналіз є значущою складовою процедур на кожному етапі антикризового управління з метою виявлення можливості відновлення заможного становища боржника. Тобто неплатоспроможність пов'язана не тільки з процедурою ліквідації в результаті визнаного судом факту банкрутства, а зі станом у період санації, у тому числі, досудової санації. *Час та період* відновлення платоспроможності є важливим критерієм класифікації рівня заможності підприємства. «Саме ця ознака допомагає визначити всю глибину неплатоспроможності. Під цією глибиною слід розуміти ступінь розвитку кризи на підприємстві і його фінансовий стан» [13]

Поняття банкрутства, неспроможності, неплатоспроможності не тільки пов'язані з процесами антикризового управління суб'єкта реального сектору економіки, а й ще мають певну відокремленість та підпорядкованість. Поняття банкрутство більш вузьке по відношенню поняттю антикризове управління і використовується у двох сенсах: по-перше, як *комплекс процедур* (який виникає в результаті економічних та правових причин), спрямованих на відновлення спроможності боржника; по-друге, як *факт банкрутства боржника*, що визнається господарським судом.

Тобто:

- поняття неспроможності та неплатоспроможності ширші порівняно з банкрутством,

- в економічному аспекті неспроможність та її складова - неплатоспроможність - це характеристики фінансового стану суб'єкта-боржника в умовах економічних проблем, але не обов'язково в умовах банкрутства,

- навпаки в юридичному аспекті ці терміни мають практично однакові визначення: як поняття тимчасової нездатності боржника розрахуватися з боргами за допомогою власних або залучених фінансових джерел у нормативний період або нездатність суб'єкта-боржника погасити заборгованість не інакше, як в умовах відновлювальних процедур.

Підводячи підсумок вищесказаного, під терміном *неплатоспроможності* для цілей виділення проблем бухгалтерського обліку як інформаційної бази антикризового управління, розуміємо *нездатність суб'єкта-боржника погасити заборгованість через перевищення зобов'язань над ліквідними активами на певному відрізку*

часу, при цьому розрахунки за вимогами кредиторів згідно з нормами законодавства про банкрутство можна здійснити в умовах відновлювальних процедур, зокрема досудової та судової санації.

Вважаємо неспроможність боржника комплексним показником, що характеризує фінансовий стан боржника в умовах фінансових ускладнень (та потребує заходів антикризового управління) на основі показників платоспроможності (або неплатоспроможності) та фінансової стійкості.

Література

1. Джуль В.В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. - Вид. друге, випр. і доп. - К.:Юридическая практика, 2006.-384 с.
2. Словник української мови: в 11 томах. — Том 9, 1978. — Стор. 605.
<http://sum.in.ua/s/spromozhnyj>
3. Економічна енциклопедія. Словopedia.
<http://slovopedia.org.ua/38/53405/382156.html>
4. Технічна енциклопедія TechTrend
<http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=19093>
5. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. — М.: Институт новой экономики, 2008. — 1472 с. ;
6. Райзенберг, Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзенберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — М.: Инфра-М, 2008. — 512 с.
7. Господарський кодекс України, ч.1 та ч. 4 ст. 25
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page6> (текст норми)
8. Новый англо-русский словарь-справочник. Экономика. О.В. Сиполс. - М.Флинта, Наука 712 с.; Б.Батлер, Б.Джонсон, Г.Сидуэлл, Э.Вуд. Финансы: Оксфордский толковый словарь, 2003 г.
<http://vocabulary.ru/dictionary/533/word/insolvency-neplatezhnesposobnos>; Банкротство (неосостоятельность) <http://www.legalnexus.ru/uslugi-jur-lizam/bankruptcy>
- 9.
10. Ушаков Д.Н. Великий тлумачний словник сучасної російської мови
<http://ushakovdictionary.ru/>
11. Лахтіонова, Л. А. Аналіз платоспроможності та ліквідності суб'єктів підприємницької діяльності [Текст] : монографія / Л. А. Лахтіонова ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2010. - 657 с.
12. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз [Електронний ресурс] / Крамаренко Г.О.. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://p-for.com/book_201.html.
13. Наказ Мінекономіки від 26.10.2010 № 1361 "Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства"
14. Вороніна О. С. Конспект лекцій з дисципліни «Антикризове управління підприємством» для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання за напрямом підготовки 6.030504 – Економіка підприємства / О. С. Вороніна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 89 с – Режим доступу до ресурсу: http://eprints.kname.edu.ua/43456/1/2015%20271M%204_Конспект%20лекцій_АУП_послe%20редактора.pdf 0,3895